Abdülcanbaz'ın 31 Mart serencamı

SELİM DERİNGİL

Sayın Ahmet Altan'ın siyasî yazılarını takdir ederdim, hatta birçok konuda görüşlerimizin yakın olduğunu dahi söyleyebilirim. Ancak maalesef son romanı hakkında aynı şeyi söylemem imkânsız. *İsyan Günlerinde Aşk* romanını tarif etmek için (Ahmet Beyin romanda sık sık yaptığı gibi) Fransızca bir kelime kullanacağım: *cliché*, "yıpranmış, basmakalıplaşmış, banalleşmiş" Kullanıla kullanıla eskimiş bir kavram veya görüntüyü ifade etmek için kullanılan bu kelime romana tıpatıp uyuyor Kitabın başından sonuna kadar bu kavram geçerli. Buna ek olarak da çok ciddi tarihî hatalar var, her ne kadar roman tarih kitabı olmak durumunda değilse de tarihin tahrifata uğraması da göz yumulacak şey değil Ancak, Orhan Koloğlu tarih hatalarını benden önce çok güzel tespit etmiş bulunduğu için (*Tarih ve Toplum*, Ağustos 2001), ben kitabı daha ziyade sade bir okur olarak değerlendirmeyi seçtim.

Başlıca karakterlerden fettan Dilara Hanımın hayat hikâyesi bunun en güzel örneklerinden. 1909 yılında otuz beş-otuz altı yaşlarında olan Dilara Hanımın hayat hikâyesi tam bir kronolojik imkânsızlık. Altan'ın anlatımına göre Dilara Hanım Alman asıllı Polonyalı küçük bir toprak ağasının kızı olarak doğmuş ve "on üç yaşında köylerine yapılan bir baskında kaçırılıp Osmanlı sarayına hediye olarak gönderilen kafileye katılmıştı" (s. 44). Dilara Hanım 1909'da otuz altı yaşında olduğuna göre on üç yaşında kaçırıldığı sırada sene 1886 olmalı. Bu tarihte Polonya'da Osmanlıya köle temin eden tacirlerin dolaşması, bugünkü İstanbul'un Maslak semtinde sürek avı yapılması gibi bir şeydir. Ayrıca Osmanlı köle ticaretini 1853'te resmen yasaklamıştı.

Ahmet Altan
İsyan Günlerinde Aşk
Can Yayınları, 2001, 468 s.

hatta 1908'de "hürriyet ilan edildiğinde" Osmanlı paşalarının "madem hürriyet ilan edildi, bize de Çerkez cariye hürriyeti verilsin" diye feveran ettikleri rivayet olunur. Tarihî roman tabii ki neticede bir kurgu ürünüdür, ancak tarihin bu denli dikkatsizce ve hoyrat bir biçimde kullanılması da, İstanbul'un fethi filmlerinde Ulubatlı Hasan'ın Konstantinopolis surlarına Osmanlı sancağını dikerken kolunda kol saatinin gözükmesine benzer.

Abdülcanbaz

Romandaki karakterler hiç ikna edici değil. Ancak Ragıp Bey karakterini okurken "yahu bir yerden ben bu tipi tanıyorum..." diye bir düşünce geçiyor insanın kafasından ve birden, "tabii Abdülcanbaz bu!" diyorsunuz. Bu sert pazulu Osmanlı delikanlısı bütün Bizanslı dilberlerin hülyalarını süsler ve sapına kadar erkektir. Ama sevimlidir de, maalesef sempatiyle bakmamız gereken Ragıp Bey için aynı şey söylenemez. Aynı şekilde romanda geçen diyalogların hiçbiri ikna edici değil. Adeta 1970'lerin başında Yeşilçam

Birkaç örnekle yukarıda söylenenleri açalım:

> Bir süre hiç konuşmadan çorbalarını içtiler. İki kadının yanında hiçbirine kendini beğendirmeye çabalamadan sessiz durmayı beceren Ragıp Bey'in soğuk, hatta kızgın hali, iki kadında da kendi iktidarlarına bir meydan okuyuşla, bir masada kadınların sahip olması gereken gizli hâkimiyete bir başkaldırışla karşılaşmışlar hissi uyandırdı. (s. 46)

İşte *cliché*, "bir masada kadınların sahip olması gereken gizli hâkimiyet". Bu ne demek? Orası belirsiz. Ancak bir sonraki sayfada bir bakıyoruz, bizim fettan Dilara Hanım feminist çıkmış, "memleket meseleleri ve askerlik mevzuları" hakkında kadınların da konuşma hakkı olduğuna dair ahkâm kesiyor. kızı Dilevser'den de annesinin "kadın erkek müsavatı mevzuunda çok hassas" olduğunu öğreniyoruz.

Romanın sert erkeği Ragıp'a karşıt karakter olarak karşımıza çıkan Hüseyin Hikmet Bey karakterinde ise durum daha iç

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

açıcı değil. O da (tabii ki) sapına kadar erkek, ama erkekliğini "salon adamı" denilen üslupla ortaya koyuyor. Gene *clichè*. Tanzimat romanındaki hoppa-züppe tiplemesinin yapay bir şekilde karmaşıklaştırılmaya çalışılmışı çıkıyor karşımıza.

Bu romana bakılırsa bir kadın ile bir erkek arasında kurulması mümkün olan tek ilişki biçimi cinsellik ilişkisi. Bu dünyada kadın erkek arkadaşlığına, yoldaşlığına, kader birliğine hiç yer yok. Kadın dediğin, ya aklıyla (Dilara Hanım gibi) ya da vücuduyla (Hediye gibi) erkeği baştan çıkaran mahluk türüdür. Erkek de ya pazularını şişirip ötenin berinin burnunu kırıp kadınları kurtarır ya da akıcı bir Fransızcayla nükteler yapar ve/veya Fransız orospularından öğrendiği teknikleri diğer kadınlara tatbik eder. Kadınlar gene Tanzimat romanındaki gibi (bkz. Jale Parla, *Babalar ve Oğullar*) fettan/namuslu ikileminin ötesine geçemiyor. Mehpare Hanım ise buna bir de (ah ne ayıp...) bir Yunan milliyetçisi ile yatarak vatan hainliğini ekliyor (bir Bulgarla yatsaydı daha mı az hain olurdu acaba?). Hele sevme/sevilme, ruh/beden ilişkisi bakımından Mehpare Hanımın durumu tam bir amatör neo-platonizm karikatürü (s. 72). Zaten meselenin özü de bu. Kitaptaki karakterler birer karikatür kahramanı. Örneğin Mehpare Hanımın Rum sevgilisi Konstantin (tabii Yorgi Yorgiadis olamazdı) Helen olduğu için "ya Olimpos dağında tanrı ya da limanlarda külhanbeylik eden bir palikarya" (s. 73). Zaten Rum dediğin başka bir şey olamaz ki... Mehpare Hanım ise vatan hainliği esnasında bile "Osmanlı ağırbaşlılığının ona kattığı esrarengiz havayı" (s. 76) elden bırakmıyor. Bu "Osmanlı ağırbaşlılığı" ise ne idüğü belirsiz, "masada kadınların sahip olması gereken gizli hâkimiyet" gibi bir şey. Hele Mehpare Hanım ile sevgilisi arasındaki Osmanlı egemen sınıfı - Yunan milliyetçisi tartışmasına doyum olmuyor: "Bizi Osmanlı çok ezdi Mehpare..." (s. 77). Cüneyt Arkın'ın çenesini Clint Eastwood'dan öğrendiği şekilde kasıp bıraktığını görür gibi oluyorsunuz. Aynı hava iki İttihatçı silahşorun yarım kalan düellosunda da mevcut. Fonda *İyi, Kötü ve Çirkin* filminin müziği eşliğinde tabii ki.

Kitaptaki cinsellik ise keza hafif porno karikatürü düzeyinde. Mesela Hikmet Bey cariyesi Hediye ile ancak geceleri sevişebiliyor. Malum, gündüz "memleket meseleleri" var. Ayrıca Hediye'nin başlıca özelliği "pembe topukları". Ancak gene de kitaptaki tek sevimli kişilik Hediye.

Ahmet Altan olmayan ve hiçbir zaman olmamış olan bir "Osmanlı aristokrasisi" yaratmış. Evet, roman kurgudur ama neticede anlatılan "Yıldız Savaşları" değil bu toplumun yakın tarihi. Düellolar, çapkınlıklar bir yanda, Hikmet Beye kedi yavrusu hediye edilir gibi Hediye'nin takdim edilmesi öbür yanda. Adeta bir *roman de concierge* (beyaz dizi) ile Ahmed Midhat Efendi karışımı. Ahmet Altan'ı okurken, neredeyse "Ey Kari!" diye cümleye başlamasını bekliyoruz. "İşte aristokrasi dediğin budur. Fransız şarabı içerler, zarif mobilyaları vardır ve Fransız nedimelerini İstanbul'u gezmeye getirirler". Ayrıca Mihrişah Sultan gibi hanedan mensubu birisinin Avrupa'ya elini kolunu sallaya sallaya gitmesine müsaade edilmesi, Fransız aristokrasisinin kızlarını "nedime" olarak vermesi vs. ayrı birer sorun.

Kitapta yaratılan aristokrasinin mensubu olan hanımlar, el çırparak hizmetkârlarına emir vermedikleri zaman "erkek" denen antropolojik türü gözlemlemekle meşguller:

> Dilara Hanım konuşulacak konunun ne olduğunu sormadan ellerini çırparak çay getirmelerini söyledi. Erkeklerin önemli bulduğu konuları ciddiye almamayı çok öncelerden öğrenmişti ama bu, onların söylediklerinin ciddiyetle dinlenmesine engel değildi, zaman zaman gerçekten önemli şeyler söyleyebildiklerini görmüştü. (s. 201)

Aynı yalınkat genelleme çeşidini, "kadınlar" denilen antropolojik türün erkekler nezdinde ancak "o bir işe yarayan" mahlukat olarak karşımıza çıkışında da görüyoruz:

> Ragıp Bey Dilara Hanım'ın yalnızca duygularını merak ediyordu. Düşüncelerini merak etmek aklından bile geçmiyordu. Eğer Dilara Hanım'ın kendisi hakkında bir fikri olduğunu öğrenseydi, kadınların kendileri hakkında düşünceleri kararlar olabileceğine, böyle bir ihanete sürüklenebileceklerine asla ihtimal vermeyen *bütün erkekler gibi* herhalde o da çok şaşırırdı. (s. 202)

Clichè, liberal dindar Şeyh Efendi tiplemesinde de karşımıza çıkıyor. Yani "Ey Kari, bütün dindarlar gerici değildir, bakın bu adam ne mantıklı şeyler söylüyor". Şeyh Efendi neredeyse Descartes: "Rabbın kudreti kendi halk ettiği eksikli kullarının, kendi başlarına sorular sorarak, arayarak, inkişaf edebilme kabiliyetinde gözükür." (s. 181)

Ahmet Altan *E* dergisinde yayımlanan röportajda, "bu bir tarih romanı değil," diyor. Oysa karşımızda duran basbayağı tarihî roman olma iddiası taşıyan bir eser. Altan "tarihi dekor olarak kullandım," diyor, ancak kitapta düpedüz tarihî polemik var. Gerçi epeyce bilinen ve tevatüren senelerdir söylenen "İttihatçılar 31 Mart ayaklanmasına darbeye mazeret olarak kendileri göz yumdular" polemiği bu. Hani şu "Mustafa Kemal aslında İngiliz casusuydu" kabilinden bir şey. Yani hem tarihi kullanacaksın, hem de sıkıştığında (yani vahim tarih hataları tespit edildiğinde), "ama bu tarihî roman değil," diyeceksin. Bu olmaz.

Ancak kitabın aslında en elle tutulur yanı da tam bu tarihî boyut. Altan bazı şeyleri çok güzel yakalamış. Örneğin Abdülhamid tiplemesi başarılı. Padişahın doktoru Reşid Paşa ile olan insanî ilişkisi güzel çizilmiş (ancak doktoruna "dünyada münhal Padişah kadrosu yoktur" babında laflar etmesi insanın midesine sancılar sokuyor). İttihatçı jeune premier Hikmet Bey ile babası Reşit Paşanın zıt siyasî görüşlerine rağmen birbirlerinin yansıması oluşları ve karşılıklı olarak içten içe birbirlerini takdir edişleri hassas bir biçimde anlatılmış. İttihatçı subayların iktidara hazırlıksızlıkları, devletin adeta üzerlerine yıkılışı da hoş bir biçimde dile getiriliyor. Hikmet Beyin ağzından çıkan "burası ihtilallerin değil isyanların toprağı" (s. 237) lafı da çok güzel ve önemli. Ancak bir sayfa sonrasında Fransız İhtilaline atıfla sarf edilen "şarabını yapamadığın memleketin ihtilalini de yapamıyorsun galiba" lafı bütün etkiyi yok ediyor. Bu nedenle insan kitabı bitirince "keşke şu dekordan biraz daha nasiplenseydik," demekten kendini alamıyor. •

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ